

составляющие профессиональной самодетерминации личности; раскрыты особенности взаимосвязи профессиональной самодетерминации человека и его психологического благополучия, что способствует развитию личностных ресурсов для достижения актуальных целей.

Ключевые слова: самодетерминация, профессиональное становление, автономия, психологическое благополучие, самореализация.

Serdiuk L., Sokoliuk A. Psychological factors of self-determination personality's professional development

The psychological meaning and the peculiarities of self-determination personality's professional development are determined in the article. Factors and components of professional self-determination personality's professional self-determination and his psychological well-being are. This promotes personal resources to achieve current goals.

Keywords: self-determination, professional development, autonomy, psychological well-being, self-realization.

УДК 159.964.

ВПЛИВ ДЕСТРУКЦІЙ ПСИХІКИ НА ПОВЕДІНКУ ОСОБИСТОСТІ У СОЦІУМІ

Сіпко Л.О.

Стаття присвячена огляду наукових концепцій щодо проблеми впливу деструктивних процесів психіки на дезадаптивну поведінку особистості в соціумі. Увага акцентується на деструктивних тенденціях психіки, які знаходять своє вираження в садизмі, мазохізмі, агресивності, алкогольній, наркотичній, гральній залежностях та інших проявах. Доведено, що причини виникнення порушення соціальної поведінки лежать в основі неусвідомлених механізмів психіки і травм, пережитих суб'єктом протягом життя. Акцентується увага на соціальних проявах деструктивних аспектів психіки, серед яких - суїцидальні прояви, агресивність (алкоголізм, наркоманія, нанесення ушкоджень або загроза життю оточуючих).

Ключові слова: деструкція психіки, мортідо, соціальна активність, соціальна дезадаптація, психологічна травма, соціальне життя, криза особистості.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства спостерігається виникнення нових проблем в адаптації особистості до плинних умов середовища. Процес пристосування суб'єкта до мінливих реалій життя нерідко супроводжується внутрішньою дисгармонією емоційного стану, що є небажаним для психолога-практика. З огляду на позначене вище актуальним у фаховому становленні практичного психолога є пізнання тенденцій психіки, що детермінують його поведінку. Вивчення несвідомої сфери психіки особистості передбачає розуміння психологом складної системи детермінант її психічної активності, зокрема глибинно-психологічних витоків тенденції до психологічної смерті. Адже психокорекція передбачає послаблення цієї тенденції, яка порушує процес спілкування та зумовлює особистісні деструкції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження деструктивної поведінки у науковій літературі зводиться до констатації факту (суїцид, наркоманія, алкоголізм), не вказуючи на глибинні детермінанти таких дезадаптивних явищ. У словнику практичного психолога [11, с. 115], енциклопедичному словнику [10, с. 382] поняття «деструкція» окреслюється як руйнування, порушення нормальної структури будь чого, знищення; руйнування системи та її функцій. У енциклопедичному словнику «деструкція окреслюється як руйнування вже існуючої структури, системи, явищ, процесів, що призводить до втрати їх функцій» [10, с. 64]. Як стверджується у філософському словнику, система характеризується єдністю та цілісністю взаємозв'язків між існуючими в ній елементами. Система характеризується рівновагою, яка підтримується між її складовими та дозволяє взаємодіяти з іншими системами.

Метою статті є здійснення огляду наукових концепцій щодо проблеми дослідження глибиннопсихологічної тенденції суб'єкта до психологічної смерті.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. У філософії, поняттям "деструкція" характеризують розуміння буття суб'єктом, що передбачає не тільки руйнування розуміння світу, а й усієї філософської традиції [9]. Деструкція, визначається як спосіб відношення людини до світу, що впливає на сприйняття нею реальності, а саме: у вигляді абстрагування від унікальності речей та людей; втрати цілісності сприйняття світу; витіснення духовності тілесністю; відсутність здатності до творчості; прагнення до знищення того, що неможливо підкорити [12]. На універсальності деструкції (такої що охоплює світ в цілому) було наголошено філософом Г. Маркузе, який стверджує, що світ з самого початку має в собі руйнівний початок: "...страждання, насилля та руйнація є суттю категорії як природної, так і людської діяльності, безжального та безсердечного світу" [6, с. 497], "...сама цивілізація, яка має в собі зародок руйнування, перетворює добро у зло і навпаки" [6, с. 109]. Г. Маркузе стверджує, що енергія є нейтральною сама по собі та має здатність до поєднання з силами відродження та руйнації, адже природа інстинктів життя та смерті передбачають володіння позитивними та негативними якостями водночас. Філософ пише – "некерований Ерос також може бути згубним, як і його двійник - інстинкт смерті" [6, с. 16]. Таким чином, явище деструкції безпосередньо пов'язане із потягом до смерті. Деструктивність знаходить вияв у сприйнятті суб'єктом оточуючого світу та у відношенні до самого себе, що характеризується дезадаптованістю.

Феномен деструктивності у психоаналізі окреслено поняттям "деструдо", який означає руйнування статичної структури будь-чого (ця категорія є тотожною енергії Танатосу та аналогічною лібідо, але протилежною йому за напрямом та функцією) [9, с.207]. У психоаналітичній літературі проблема деструкції була досліджена С. Шпильрейн [див.: 14], З. Фрейдом [12], Э. Фроммом [13], К. Менінгером [7]. З. Фрейд твердить, що елемент деструктивності властивий кожній живій істоті. Він спрямований на приведення її до попереднього "неорганічного стану" та знаходить вираження в агресії, ненависті та руйнівній поведінці. Такі деструктивні дії обумовлені енергією мортідо, яка базується на інстинкті смерті. Тенденція повернення до стану неіснування пов'язана з "вимушеним повторенням", вродженим прагненням повернення до стану неіснування" [12, с. 103]. З. Фрейд стверджував, що в основі психічної життєдіяльності суб'єкта лежать потяги до смерті (Танатос), який підштовхує організм до знищення та руйнування, та до життя (Ерос), що слугує збереженню життя. Дію цих потягів дослідник окреслює так: "Ерос діє із самого початку життя як "інстинкт життя" на противагу "інстинкту смерті", що виник в результаті оживлення неорганічного" [14, с. 30]. Існує співвідношення між цими інстинктивними силами та наявністю у фізіологічних процесах організму двох протилежних тенденцій – анаболізму та катаболізму, які пов'язані з двома типами клітин людського організму, що є потенційно вічними та водночас приреченими на смерть. З. Фрейд зазначає: "Інстинкт смерті підкорюється принципу ентропії (закону термодинаміки, згідно з яким кожна динамічна система прагне до рівноваги), тому "метою" кожного життя є смерть" [12, с. 86 – 87]. Цієї ж позиції дотримується С. Фанті, що окреслює потяг до смерті як тенденцію до повернення в порожнечу: "Ключовими елементами (відношення між Еросом та Танатосом) є те, що потяг до смерті базується на принципі постійності пустоти... це схильність повернення в порожнечу" [2, с. 103]. Таким чином, для деструктивних тенденцій є характерною інертність, статичність, порушення цілісності системи, що призводить до її руйнації. Деструкція окреслюється як така, що є базовою у психіці суб'єкта, вона породжена інстинктом смерті та пов'язана із механізмом вимушеного повторення.

Внесок у дослідження витоків деструктивності психіки суб'єкта здійснено С. Шпильрейн [13]. Дослідниця стверджує, що у глибинах психіки суб'єкта є те, що спрямовує його до самоушкодження та саморуйнування, адже "Я" може реагувати на біль як на задоволення. Такий парадокс вона пояснює тим, що лібідний потяг має дві сторони: руйнацію та задоволення. Несвідоме живе водночас у теперішньому, минулому і майбутньому часі, для нього усе злите в одному місці зародження. У несвідомому існують протилежності, які є одним цілим, воно прагне до недиференційованого стану – первинного. С. Шпильрейн зазначає: "Все, що нами рухає

(несвідоме) прагне бути єдине, зрозуміле та відредаговане, і таке вираження воно знаходить у символічних формах" [13, с. 110]. Деструктивні тенденції психіки можуть знаходити вияв у таких формах поведінки, як аскетизм, алкоголізм, самопошкодження, що й призводить до дезадаптації суб'єкта.

Е. Шнейдман наголошує на існуванні мотивів саморуйнівної поведінки, що є прихованими від суб'єкта. Мова йде про алкоголізм, наркоманію, садизм та антисоціальну поведінку, потяг до екстремальних видів спорту [8], де суб'єкт на несвідомому рівні спрямовує свій організм до смерті. Близької позиції дотримується К. Менінгер, окреслюючи різні форми саморуйнівної поведінки, що є виявом деструктивних тенденцій психіки. До таких форм дослідник відносить самогубство та хронічне самогубство (аскетизм, страждання, неврастенія, алкоголізм, антисоціальна поведінка, психози), локальне самогубство (самопошкодження, симуляція, поліхерургія, передбачувані нещасні випадки, імпотенція та фригідність), органічне самогубство (соматичні захворювання). К. Менінгер вказує на глибинні мотиви суїцидальної поведінки, зазначаючи, що обтяжений такими тенденціями поведінки, суб'єкт продукує деструктивні імпульси, активізовані мортідною енергією, яка спрямовується на самого суб'єкта. Водночас із почуттям ненависті, образи, бажанням вбити, покарати "кривдника", існує почуття провини, ненависті до самого себе. Останнє знаходить вираження на поведінковому рівні, зокрема в аскетизмі, стражданнях, алкогольній залежності, антисоціальній поведінці, самопошкодженні, навмисних нещасних випадках та ін. [7]. Такі прояви є символічними формами вираження внутрішнього самовідчуття суб'єкта: депресивності, покинутості, безперспективності, фатуму життя. Для перелічених станів характерне відчуття внутрішньої розщепленості, що знаходить відображення у прагненні покарати себе та оточення, алкогольній залежності, асоціальній поведінці та ін.

Э. Фромм стверджує, що деструктивність виникає тоді, коли людина "...нездатна творити, ... вона постійно відчуває свою ізольованість та нікчемність... саме тоді особистість прагне до самоствердження за будь-яку ціну, навіть ціною варварського руйнування" [13 с. 325]. Дослідник стверджує, що історія людства дає картину неймовірної деструкції, що кожного разу є все глибшою. Е. Фромм наголошував, що "Деструкція та жорстокість – це не інстинктивні потяги, а пристрасті, які корінням сягають в цілісну структуру людського буття. Вони відносяться до того, що дає сенс життю; їх немає і не може бути у тварин, так як вони за своєю природою є сутністю людини [16]. Дослідником виділено типи деструкцій (доброякісні і злроякісні) та зазначено, що "основою найзлроякіснішої деструкції і нелюдяності" є жорстокість, садизм та некрофілія", а "найбільш важким патологічним станом є «синдром розпаду»" [13, с. 322]. В основі найбільш небезпечної форми деструкції лежить синдром розпаду, що включає в себе любов до усього омертвілого, нарцисизм та симбіозно-інцестну фіксацію, все це є основою потягу суб'єкта до руйнування та ненависті. Дослідник пише: "Садиському характеру властиве підкорення усього живого, воно повинно бути під контролем... Людина стає садистом через те, що відчуває себе імпотентом, нездатним до життя та компенсує цей недолік владою" [13, с. 369]. Подібний до садиського характеру є некрофілічний: "Для некрофілічного характеру властиве: тяжіння до всього мертвого, хворого, того, що розкладається; пристрасте бажання перетворення всього живого в неорганічне як пристрасть до руйнації заради руйнування, як цікавість до всього механічного" [13, с. 417]. Фромм виділяє наступні риси некрофілії: безживність при спілкуванні, холодність, малорухливий вираз обличчя, обожнювання техніки, часте вживання слів, пов'язаних з руйнуванням або з екскрементами, перевага темних тонів в одязі і тому подібне [13]. Так, Е. Фроммом яскраво окреслено вияв деструкцій у світосприйнятті суб'єкта та відношенні до себе. Таке відношення знаходить вияв у садизмі, агресивності, патологічній залежності від оточуючих, алкогольній, наркотичній залежності, а також ненависті до всього живого, прагненні знищити та омертвити життя.

Г. Мюррей наголошує на схильності суб'єкта омертвляти життя, що є виявом деструктивності. Дослідник стверджує: "Ми можемо бачити зів'янення перших паростків життя індивіда, ніби він став порожнім чи повним у самому серці поза буттям. Прослідковується короткочасна, поверхнева соціальна взаємодія, вихід та вхід знаходиться на мінімумі. Людина

являє собою ізолятор. Для неї людський рід стає повністю непривабливим, ненависним, монотонним колообертом непотрібних подій... Емпатія в ній померла, вона інертна як камінь, якого не зачіпають події та конфронтації" [2, с. 340]. Дослідник також стверджує, що така форма омертвіння є специфічною формою життя, адже суб'єкт рухається до смерті заради нового життя. А. Адлер указує, що фундаментальним законом людського життя є прагнення до переваги. Таке прагнення може приймати як деструктивне, так і конструктивне спрямування. Деструктивне спрямування виявляється у людей зі слабкою здібністю до адаптації, у тих, хто прагне переваги перевагу за допомогою егоїстичної поведінки і стурбований досягненням особистої слави за рахунок інших [1], що призводить до руйнування контактів з оточенням. Близької позиції дотримується Н.Е.Харламенкова, вказуючи, що самоствердження, самореалізація пронизують все наше життя. Прагнення до переваги є могутньою силою, яка може діяти по-різному. " Вона може творити, створювати людину, підносячи її мало не до божественних висот, а може й руйнувати повністю, позбавляти людської зовнішності, скидати в безодні звіриноного" [14]. Суб'єкт може знаходитися в ілюзії творчості (світлого початку), тим самим від нього залишається прихованим моргидний бік власної діяльності. Тому нерідко негативні вчинки видаються за позитив, добро. Останнє підтверджує життя А. Гітлера, який намагався впровадити єдину світову ідеологію – нацизм (превалювання арійської нації над іншими).

К. Леонгард, досліджуючи особистостей з акцентуаціями характеру, особливу увагу приділяв творчості митців, адже саме у символічних формах знаходять вияв деструктивні тенденції психіки. Митець зображує мотиви поведінки героїв, що виявляються в їх мові та діях. За змістом твору можна встановити, чи властиві ті реакції та риси героїв при певних обставинах самому письменнику. У художніх творах зустрічаються персонажі, що являють собою втілення принципу добра та зла, чи високості та насилля - це і є віддзеркаленням внутрішньої сутності митця [3]. І. В. Лисак зв'язок творчості та деструктивної діяльності пояснює як внутрішніми мотивами, так і соціальними чинниками. Дослідник визначає такі прояви деструктивної діяльності суб'єкта: 1)знищення оточення: вбивство (індивідуальне або масове), канібалізм; 2)руйнування соціуму або певних суспільних відносин: терористичний акт, революція, державний переворот; 3)винищення неживих предметів, архітектурних пам'ятників і інших витворів мистецтва (вандалізм), 4)руйнування природного середовища [5].

Дослідник стверджує, що деструкція і творчість сприяють задоволенню потреби особи в самореалізації: "Деструктивна діяльність виступає цілісним феноменом, пояснити який можна лише виходячи з природи людини, що є єдністю порядку і хаосу, активного відношення до світу, основний зміст якої складає руйнування існуючих об'єктів і систем" [5, с. 43]. Деструкція є проявом хаосу, що неминуче присутній в самій природі людини, і може бути як кінцевою метою діяльності, так і супроводжувати творчу діяльність.

Висновки. Таким чином, деструкція характеризується як руйнування статичної структури, що обумовлена стабілізацією, руйнуванням цілісності системи. Будь-яка жива система схильна до уникнення руйнування шляхом відчуження, втечі, маскування, що знижує напругу у середині неї та дозволяє адаптуватися (хоча й ілюзорним шляхом). Вираження деструкцій психіки знаходить відображення у сприйнятті суб'єктом оточуючого світу та у відношенні до самого себе. Деструктивні тенденції знаходять вираження у садизмі, мазохізмі, агресивності, алкогольній, наркотичній, гральній залежності, а також ненависті до всього живого.

Подальшою перспективою дослідження є розгляд деструкцій психіки у контексті їх вираження в міжособистісному спілкуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии / Альфред Адлер : пер. с нем. – М. : Фонд "За экономическую грамотность", 1995. – 296 с.

2. Василюк Ф. Е. Психология переживания: анализ преодоления критических ситуаций / Федор Ефимович Василюк. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 200 с. – (МГУ им. М. В. Ломоносова. Межвед. науч. совет по пробл. “Сознание”).
3. Левин Г. Б. Участие аналитика в аналитическом процессе / Г. Б. Левин // Российский психоаналитический вестник. – М., 2006. – № 15. – С. 83 – 104.
4. Лоренцер А. Археология психоанализа: Интимность и социальное страдание / А. Лоренцер. – М. : Прогресс-Академия, 1996. – 303 с.
5. Лысак И.В. Человек – разрушитель: деструктивная деятельность человека как социокультурный феномен / И.В. Лысак– К. : *Либідь*, 1999. – 447 с.
6. Маркузе, Г. Эрос и цивилизация. Одномерный человек: Исследование идеологии развитого индустриального общества / Г.Маркузе – М.: АСТ, 2003.– 526с
7. Менингер К. Война с самим собой / К. Менингер – М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. – 480 с.
8. Никитин Е.П., Харламенкова Н.Е. Самоутверждение человека. // Е.П.Никитин, Н.Е. Харламенкова / Вопросы философии. 1997. – N 9. – С. 115
9. Новейший философский словарь / [сост. А. А. Грицанов]. – Мн. : Изд. В. М. Скакун, 1998. – 896 с.
10. Психологічна енциклопедія / [авт.-упоряд. О. М. Степанов]. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.
11. Словарь практического психолога / [сост. С. Ю. Головин]. – Минск : Харвест, 1998. – 800 с.
12. Фрейд З. Конструкции в анализе / Зигмунд Фрейд // Интерес к психоанализу : сборник : пер. с нем. – Мн. : ООО Поппури, 2004. – С. 132 – 149.
13. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Эрих Фромм. – М. : Республика, 1994. – 447 с.
14. Шостром Э., Браммер Л. Терапевтическая психология. Основы консультирования и психотерапии / Э. Шостром, Л. Браммер : пер. с англ. В. Абабкова, В. Гаврилова. – СПб. : Сова; М.: Изд-во Эксмо, 2002. – 624 с.

References

1. Adler A. Praktika i teoriya individualnoy psihologii / Alfred Adler : per. s nem. – М. : Fond “Za ekonomicheskuyu gramotnost”, 1995. – 296 s.
2. Vasilyuk F. E. Psihologiya perezhivaniya: analiz preodoleniya kriticheskikh situatsiy / Fedor Efimovich Vasilyuk. – М. : Izd-vo MGU, 1984. – 200 s. – (MGU im. M. V. Lomonosova. Mezhd. nauch. sovet po probl. “Soznanie”).
3. Levin G. B. Uchastie analitika v analiticheskom protsesse / G. B. Levin // Rossiyskiy psihoanaliticheskiy vestnik. – М., 2006. – # 15. – S. 83 – 104.
4. Lorentser A. Arheologiya psihoanaliza: Intimnost i sotsialnoe stradanie / A. Lorentser. – М. : Progress-Akademiya, 1996. – 303 s.
5. Lyisak I.V. Chelovek – razrushitel: destruktivnaya deyatel'nost cheloveka kak sotsiokulturnyy fenomen / I.V. Lyisak– К. : LibId, 1999. – 447 s.
6. Markuze, G. Eros i tsivilizatsiya. Odnomernyy chelovek: Issledovanie ideologii razvitogo industrial'nogo obschestva / G.Markuze – М.: AST, 2003.– 526s
7. Meninger K. Voyna s samim soboy / K. Meninger – М.: EKSMO-Press, 2000. – 480 s.
8. Nikitin E.P., Harlamenkova N.E. Samoutverzhdenie cheloveka. // E.P.Nikitin, N.E. Harlamenkova / Voprosyi filosofii. 1997. – N 9. – S. 115
9. Noveyshiy filosofskiy slovar / [sost. A. A. Gritsanov]. – Мн. : Izd. V. M. Skakun, 1998. – 896 s.
10. Psihologichna entsiklopediya / [avt.-uporyad. O. M. Stepanov]. – К. : Akademvidav, 2006. – 424 s.
11. Slovar prakticheskogo psihologa / [sost. S. Yu. Golovin]. – Минск : Harvest, 1998. – 800 s.
12. Freyd Z. Konstruktsii v analize / Zigmund Freyd // Interes k psihoanalizu : sbornik : per. s nem. – Мн. : ООО Poppuri, 2004. – S. 132 – 149.

13. Fromm E. *Anatomiya chelovecheskoy destruktivnosti / Erih Fromm.* – М. : Respublika, 1994. – 447 s.
14. Shostrom E., Brammer L. *Terapevticheskaya psihologiya. Osnovy konsultirovaniya i psihoterapii / E. Shostrom, L. Brammer : per. s angl. V. Ababkova, V. Gavrilova.* – SPb. : Sova; M.: Izd-vo Eksmo, 2002. – 624 s.

Сипко Л. А. Влияние деструкций психики на поведение личности в социуме

Статья посвящена обзору научных концепций относительно проблемы влияния деструктивных процессов психики на дезадаптивное поведение личности в социуме. Внимание акцентируется на деструктивных тенденциях психики которые находят свое выражение в садизме, мазохизме, агрессивности, алкогольной, наркотической, игровой зависимостях и других проявлениях. Доказано, что причины возникновения нарушения социального поведения лежат в основе неосознанных механизмов психики и травм пережитых субъектом на протяжении жизни. Акцентируется внимание на социальных проявлениях деструктивных аспектов психики среди которых суицидальные проявления, агрессивные проявления (алкоголизм, наркомания, нанесение повреждений или угроза жизни окружающим).

Ключевые слова: деструкция психики, мортито, социальная активность, социальная дезадаптация, психологическая травма, социальную жизнь, кризис личности..

Lyudmyla Sipko The effect of psyche destructions on the behavior of the individual in society

The article provides the overview of scientific concepts about the impact of destructive processes of psyche on the maladaptive behavior of the individual in the society. Attention is focused on the destructive tendencies of mind which are expressed in sadism, masochism, aggression, alcohol, drug use, gambling and other expressions of dependencies. It was proved in the article that the causes of the violation of social behavior are based on the unconscious mechanisms of the psyche and injuries experienced during the life of the subject. The attention is paid to the social aspects of the psyche destructive manifestations, among them – displays of suicide, aggression (alcoholism, drug addiction, causing injury or threat to the life of others). It was found that the formation of destruction is connected with the children's individual experiences. It is stated that such traumatic childhood feelings are caused by prohibitions and penalties of parents. They are recorded in the psyche of the subject and can block vital energy, thereby activating the destructive manifestations. The author discovers the correlation between destructive expressions of psyche and such mental states as depression, negativity, aggression and so on. The destructive behaviors are more often to happen to the people with difficulties in social adaptation, addicted to antisocial way of life.

A further prospective study lies in the examination of the destructions of mind in the context of their expression in the interpersonal communication.

Keywords: destruction of psyche, mortido, social activity, social exclusion, psychological trauma, social life, the crisis of identity.

*Lyudmyla Sipko - Ph.D., Associate Professor of Psychological Department, Faculty of Psychology, Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky. Cherkassy, Ukraine.
luzzy@ukr.net*

УДК 159.92

РОЗУМІННЯ ТА ІНТЕРПРЕТУВАННЯ ТЕКСТІВ СТУДЕНТАМИ - МАЙБУТНІМИ ЮРИСТАМИ

Турбан В.В.

аспірантка Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України (м. Київ)

В статті аналізуються критерії визначення успішності у розумінні текстів. За результатами аналізу текстів, спираючись на дані наукових досліджень, було виокремлено